

FAKTA

Erik Amnå

YRKE Professor i statskunskap vid Örebro universitet.

BAKGRUND Forskar kring demokratiutveckling, civilsamhälle och politisk socialisation. Ledamot i Pro Patria.

AKTUELL som redaktör för Pro Patrias jubileumsbok *För det allmänna bästa*.

Pro Patria (»för Fäderneslandet») fyller 250 år 2016. Statsvetaren Erik Amnå är redaktör för sällskapets jubileumsbok.

Medaljen »för trohet och flit» delades ut 1836–2005.

ARMEMUSEUM



”Friska barn var den viktigaste investeringen”

Hur kom det sig att några höga herrar slog sig samman för att bedriva förlossningsvård för fattiga i 1700-talets Stockholm? Erik Amnå har studerat ordenssällskapet **Pro Patrias** framväxt.

Kungliga sällskapet Pro Patria grundades 1766 och var fram till 1814 ett ordenssällskap. Verksamheten inriktades på förlossningsvård för kvinnor från Stockholms allra fattigaste sociala skikt och andra kvinnor som av olika skäl ville föda anonymt. Initiativet kom från personer i hög sam-

hällsställning som drevs av en vision om det allmänna bästa. Tanken var således att rikets förnämsta manliga medborgare skulle ta ansvar för de svagaste kvinnorna.

Erik Amnå, professor i statskunskap, är ledamot i Pro Patria och redaktör för sällskapets nytgivna

Månadens intervju

jubileumsbok *För det allmänna bästa* – ett kungligt sällskap mellan stat och marknad under 250 år (Atlantis).
Varför sysslade ett ordenssällskap med barnfrågor?

– Medborgarsamman slutningar låg i tiden vid mitten av 1700-talet. Under upplysningstiden började det bli allt vanligare att hantera olika typer av samhällsfrågor vid sidan om kungamakt, statsmakt och kyrka.

– Ordensväsendet var ett av de tydligaste tecknen på framväxten av en →

→ oberoende maktsfär med ett delvis annat synsätt. Oaktat det ställde sig Gustav III bakom satsningen på en privat förlossningsklinik i Pro Patrias regi.

Vad låg bakom Gustav III:s stöd?

– Kungen såg i Pro Patria en välbehövlig medtävlare till Collegium Medicum, den tidens motsvarighet till Socialstyrelsen, för att öka kvaliteten i både förlossnings- och barnvården. Att fler barn överlevde och fick växa upp var i merkantilismens anda viktigt för nationens ekonomiska utveckling och internationella konkurrenskraft. En stor och sund befolkning ansågs vara en framgångsfaktor, och friska barn var den viktigaste investeringen.

Varför övergick Pro Patria från ordenssällskap till vanligt sällskap?

– Det hade att göra med skiftet av regentätt, från Holstein-Gottorp, med anor från Gustav Vasa, till Bernadotte. Många i Pro Patria ansåg det tveksamt att fortsätta med en sluten orden som i en av graderna hade valspråket »Wasas Stam Rikets Styrka«. Vid ett möte våren 1814 lade man därför ner ordensinrättningen.

Pro Patrias barnbördshus blev en framgång. Vilka var orsakerna?

– Barnbördshuset hade ingen fast läkarstab, utan läkarna kom bara på tillfälliga besök. Det betydde att barnmorskorna kunde utvecklas till starka och ansvarstagande yrkeskvinnor med en mer självständig roll än kollegerna på Allmänna barnbördshuset. Även ur medicinsk synpunkt var läkarnas glesa besök positivt. Risken att de skulle föra med sig barnsängsfeber från annat håll och smitta ned barnbördshuset minskade.

1900-talet kom med en allt bättre allmän vård. Vilket blev Pro Patrias svar på denna utmaning?

– Man svarade inte alls, skulle jag vilja påstå. Utvecklingen sprang därför ifrån sällskapet som stod bredvid och tittade på när landstinget professionaliserades allt mer. Konsekvensen på sikt blev att Pro Patria

Pro Patria i årtal

1766 Svenska Landtorden ombildas till ordenssällskapet Pro Patria.

1774 Sveriges första barnbördshus inrättas i Stockholm på initiativ av doktor Christian Ramström.

1776 Pro Patria övertar driften av barnbördshuset.

1798 Gustav IV Adolf ger Pro Patria rätt att kalla sig »Kungliga Sällska-

pet Pro Patria«, vilket sedan dess är det officiella namnet.

1814 Pro Patria övergår från slutet ordenssällskap till sällskap.

1951 Barnbördshuset läggs ner.

1968 Stadgarna ändras så att även kvinnor kan väljas in.

2003 Marianne af Malmberg utses till första kvinnliga ordförande.



En barnmorska badar ett nyfött barn. Målning från cirka 1900.

lade ner förlossningsvården 1951 och sålde barnbördshuset 1980.

– Jämförelsevis kan man säga att de som ledde Pro Patria på 1700-talet hade bättre koll på tidsanda och omvärld och större inflytande över utvecklingen än efterträdarna under första halvan av 1900-talet.

Det offentliga prioriterades i politiken. Vad betydde detta för Pro Patrias verksamhet?

– Från statsmakternas sida ville man skapa en enhetlig organisation för den offentliga vården, och förlossningsvårdens många typer av privata inrättningar sågs som ett problem. Inom vissa mindre förlossningshem fanns kvalitetsbrister, och detta användes som argument också mot större och välskötta inrättningar som Pro Patrias barnbördshus.

Att bunta ihop små och stora privata förlossningshem var förmodligen en avsiktlig politisk strategi för att kratta manegen för en mer omfattande institutionell förlossningsvård i offentlig regi.

Hur ser det ut nu och i framtiden för Pro Patria?

– Eftersom vi är en förening utan egen operativ verksamhet är syftet att dela ut medel till det allmänna. Med hjälp av vårt kapital ger vi stöd till enskilda barn och ungdomar och till deras familjer.

– Inom Pro Patria förs just nu en strategisk diskussion kring framtiden där en väg kan bli att vi ingår allianser med liknande organisationer där man arbetar med barns väl och ve. **PH**

THORSTEN SANDBERG